



**ร่มพยอม
ออนคลาวด์
เล่มที่ 1**

2567

คืนคุณค่าลำน้ำ

พลิกฟื้นคุณค่าวัฒนธรรม คืนคุณค่าลำน้ำสำคัญคู่มือเมืองเชียงใหม่ ไม่เพียงเป็นทรัพยากรบ่งชี้ความอุดมสมบูรณ์ ลำน้ำและลำเหมืองยังเป็น องค์ประกอบที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน พื้นที่ และวิถี ชีวิต ซึ่งร้อยเรียง สอดประสาน และบ่มเพาะคุณค่าทางวัฒนธรรมอันแตกต่าง หลากหลาย

02

วิถีล้านนาจากสายน้ำ

08

สำรวจ 3 วิถีล้านนาจากคุณค่าของสายน้ำในกระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลง กำเนิดจากลำธารสายเล็ก ๆ ในดอยทิว อำเภอลำดวน ทอดยาวลงมาสู่ เขตราบลุ่มแม่น้ำกว้างใหญ่ในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน 'แม่น้ำปิง' คือแม่น้ำสาย สำคัญที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตชาวเชียงใหม่มาเนิ่นนาน ดังปรากฏในชื่อเรียกขาน เก้าท่อนของเมืองว่า 'เวียงพิงค์'



วัฒนธรรมจากสายน้ำ

วารสาร รุ่มพยอม อหะคาวต

ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ปฏิบัติ ดร.เอกชัย มหาเอก

กองบรรณาธิการ

ฐานันท์ เครือระยา

วนิดา เชื้อคำฟู

ต่อพงษ์ เสมอใจ

สันต์ทัศน์ เพ็ญจันทร์

ดร.อภิรดี เตชะศิริวรรณ

ดร.นิเวศน์ พูนสุขเจริญ

ชนาภา คำวงศ์

รพีพรรณ ศรีทะ

กิตติพันธ์ ไชยยาตีบ

พิทักษ์ หนานบุตร

วาสนา มawangค์

นนทกานต์ ยอดแก้ว

สุขธรรม โนบาง

ศิวานิช กมลโรจน์

ชุตินา พรหมาววัฒน์

กฤษณา พุ่มเล็ก

แหล่งข้อมูล

โครงการ “ลำเหมืองที่หายไป...การพลิกฟื้นทุนทางวัฒนธรรม
ที่เกิดขึ้นจากสายน้ำ” เรียบเรียงจากวารสารรุ่มพยอมปีที่ 25
ฉบับที่ 1

เรียบเรียง

คุณากร เมืองเดช

ศิลปกรรม

ณัฏฐ์ เต่าทอง

ผลิตโดย

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

และสำนักสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

งบประมาณเงินรายได้มหาวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ

พ.ศ. 2566 ยุทธศาสตร์ที่ 3 สำนักสร้างสรรค์



รุ่มพยอม

ISSUE 01

วารสาร

รุ่มพยอม อหะคาวต

สารบัญ

คืนคุณค่าลำน้ำ

ไม่เพียงเป็นทรัพยากรบ่งชี้ความอุดม
สมบูรณ์ ลำน้ำและลำเหมืองยังเป็น
องค์ประกอบที่สะท้อนให้เห็นถึงความ
สัมพันธ์ระหว่างผู้คน พื้นที่ และวิถีชีวิต
ซึ่งร้อยเรียง สอดประสาน และบ่มเพาะ
ทุนทางวัฒนธรรม...

02

วิถีล้านนาจากสายน้ำ

สำรวจ 3 วิถีล้านนาจากคุณค่าของสายน้ำ
ในกระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลง
กำเนิดจากลำธารสายเล็ก ๆ ในดอยด้วย
อำเภอเชียงดาว ทอดยาวลงมาสู่เขตรอบ
ลุ่มแม่น้ำกว้างใหญ่ในแอ่งเชียงใหม่-
ลำพูน ‘แม่น้ำปิง’ คือแม่น้ำสายสำคัญ...

08

“พลิกฟื้นทุนทางวัฒนธรรม คืนคุณค่าลำน้ำสำคัญ คู่มือเชียงใหม่”

งานวิจัย ‘ลำเหมืองที่หายไป... ว่าด้วยการพลิกฟื้น
และจัดการทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากสายน้ำ’

ไม่เพียงเป็นทรัพยากรบ่งชี้ความอุดมสมบูรณ์ ลำน้ำและลำเหมือง
ยังเป็นองค์ประกอบที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน พื้นที่
และวิถีชีวิตซึ่งร้อยเรียง สอดประสาน และบ่มเพาะทุนทางวัฒนธรรมอัน
แตกต่างหลากหลาย

ตามตำนานการสร้างบ้านแปงเมืองเมื่อ 700 กว่าปีก่อน ระบุว่า ใน
การเลือกทำเลที่ตั้งเมืองเชียงใหม่ พญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักร
ล้านนาได้ใช้เกณฑ์พิจารณาจากชัยมงคล 7 ประการ หรือสิ่งอันเป็นมงคล
ต่อการสร้างเมือง 7 ประการ โดยมีชัยมงคลถึง 3 ประการที่เกี่ยวข้องกับ
ลำน้ำได้แก่ น้ำแม่ข่า แม่น้ำปิง และหนองบัว



คืนคุณค่าลำน้ำ
ลำเหมืองที่หายไป

เชื่อว่าปัจจุบันไม่มีใครที่ไม่รู้จักแม่น้ำปิง แม่น้ำสายหลักคู่มือเมืองและสายสำคัญระดับประเทศ
หรือแม้แต่แม่น้ำแม่ข่าที่ทุกวันนี้กลายเป็นอีกหนึ่งแลนด์มาร์คทางการท่องเที่ยวเลื่องชื่อของเชียงใหม่
ตรงกันข้ามกับหนองบัวที่ค่อย ๆ เลือนลางหายไปจากความทรงจำของผู้คน

ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตำแหน่งเมืองเก่าเชียงใหม่ หนองบัวเป็นหนองน้ำ
ธรรมชาติที่รับและกักเก็บน้ำจากทางตอนเหนือ ก่อนปล่อยลงสู่คู่มือเมืองชั้นนอกใกล้แจ่งศรีภูมิ
พลันไหลมาสมทบบรรจบกันระหว่างน้ำแม่ข่าและร่องกระแจะ

ตามการทบทวนทางประวัติศาสตร์หนองน้ำแห่งนี้ถือเป็นพื้นที่หัวเวียง โดยตัวสระถูกเปรียบ
เทียบให้เป็นที่ตั้ง สระบัว 7 กอ ในคติความเชื่อแบบพุทธศาสนา จึงทำให้มีการปลูกสร้างวัดวาอาราม
ในอาณาบริเวณรอบ ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัดเชียงยืน วัดกู่เต้า และวัดป่าเป้า ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัย
พระยามังรายสร้างเมือง สืบเนื่องมาจนกระทั่งยุคของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่
องค์ที่ 7

อย่างไรก็ตาม เมื่อความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยคืบคลานเข้ามาพร้อมกับการพัฒนาเมืองด้วยการสร้างถนนอัญญาธร ถนนรัตนโกสินทร์ และถนนสนามกีฬา เชื่อมระหว่างฝั่งแม่น้ำปิงสู่เขตเมืองเก่า พื้นที่หนองบัวจึงถูกถมให้กลายเป็นพื้นที่เมืองสมัยใหม่ กระนั้นร่องรอยการสร้างเมือง ตั้งแต่ วัด แนวนร่องกระแจะ และชุมชน ต่างยังคงเชื่อมโยงกับวิถีแห่งสายน้ำมาจวบปัจจุบัน โดยสะท้อนผ่านต้นทุนทางวัฒนธรรม เช่น วัดวาอารามทั้ง 3 แห่ง รวมถึงกลุ่มความสัมพันธ์และความเชื่อในเรื่องราวศาสนาพุทธที่มีชาวไทยใหญ่เป็นผู้อุปถัมภ์และจัดประเพณีปอยส่างลอง ตลอดจนการบวชนาคฤดูร้อนเป็นประจำทุกปี



ด้วยคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ จึงมีความพยายามจุดประกายให้ผู้คนได้มองเห็นความสำคัญและโอกาสต่อยอดทุนวัฒนธรรมในพื้นที่ 'เทศกาลหัวเวียงเสบียงใหม่' จึงเกิดขึ้น โดยมีทีมวิจัยตามหาลำเหมืองที่หายไป ซุดย่อยสอง หัวเวียงหนองบัว ภายใต้โครงการลำเหมืองที่หายไป... ว่าด้วยการพลิกฟื้นและจัดการทุนวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากสายน้ำ เป็นได้โมเดลหลักผลักดันร่วมกับชุมชนในพื้นที่หนองบัวเก่า ทั้ง ชุมชนเชียงยืน ชุมชนบ้านกุ่มเต้า ชุมชนป่าเป้า และชุมชนอุ้นอารี โดยสร้างสรรค์กิจกรรมถ่ายทอดเรื่องราวของหนองน้ำไซมวงคลู่เมือง พร้อมนำเสนอความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ในการต่อยอดทุนวัฒนธรรม ผ่าน 3 กิจกรรมน่าสนใจ อย่าง กิจกรรมเส้นทางการเรียนรู้หัวเวียงหนองบัว นั่งรถรางฟังเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ พลาจชมร่องรอยความทรงจำในพื้นที่ กิจกรรมเวิร์คช็อปโคมหัวเวียง สอนทำโคมรูปแบบประยุกต์ โดยกลุ่มชุมชนพัฒนาบ้านกุ่มเต้า พร้อมออกแบบพัฒนาโคมร่วมสมัยที่มีลวดลายอัตลักษณ์หัวเวียงหนองบัว



ยังมีอีกหนึ่งลำน้ำที่โครงการลำเหมืองที่หายไป...ว่าด้วยการพลิกฟื้นและจัดการทุนวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากสายน้ำ ตั้งคำถามถึงการเลือกหายและมุ่งฟื้นฟูทุนวัฒนธรรมให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง นั่นคือ 'ตาน้ำศักดิ์สิทธิ์' ภายในพื้นที่ 'เวียงเจ็ดลิน' เมืองโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาตอยสุเทพ ที่มีผังเมืองลักษณะพิเศษเป็นรูปวงกลมสมมาตรและใจกลางเวียงมีตาน้ำพุธรินไหลตลอดปี

มีการคาดการณ์กันว่า รูปแบบการจัดวางผังเมืองเช่นนี้มีพัฒนาการมาจากแนวคิดการออกแบบยุคก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 กอปรกับเอกสารหลักฐานส่วนใหญ่ระบุว่า เวียงเจ็ดลินนั้นสร้างขึ้นในรัชสมัยพญาสามฝั่งแกน ส่วนน้ำจากตาน้ำธรรมชาติในพื้นที่ เชื่อกันว่าเป็นตาน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งในรัชสมัยพระยอดเชียงรายได้มีการนำน้ำจากตาน้ำแห่งนี้ไปสร่งน้ำพระธาตุเจ้าตอยตุงเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

ท้ายสุดคือกิจกรรมหัวเวียง Table ที่นำเอา 'ปิ่นโตแก้วลวดลายหัวเวียง' ผลผลิตทางวัฒนธรรมใหม่มาจัดแสดงและใช้เป็นภาชนะสำหรับเมนูอาหารพื้นถิ่น ควบคู่จัดนิทรรศการหัวเวียงหนองบัวและการแสดง Light Installation โดยทีม tomorrow.Lab เพื่อฉายภาพลำน้ำหนองบัวในจินตภาพ ซึ่งช่วยนำเสนอความเป็นเมืองเก่าและอดีตหัวเวียงสำคัญคู่มือเมืองเชียงใหม่ได้เป็นอย่างดี

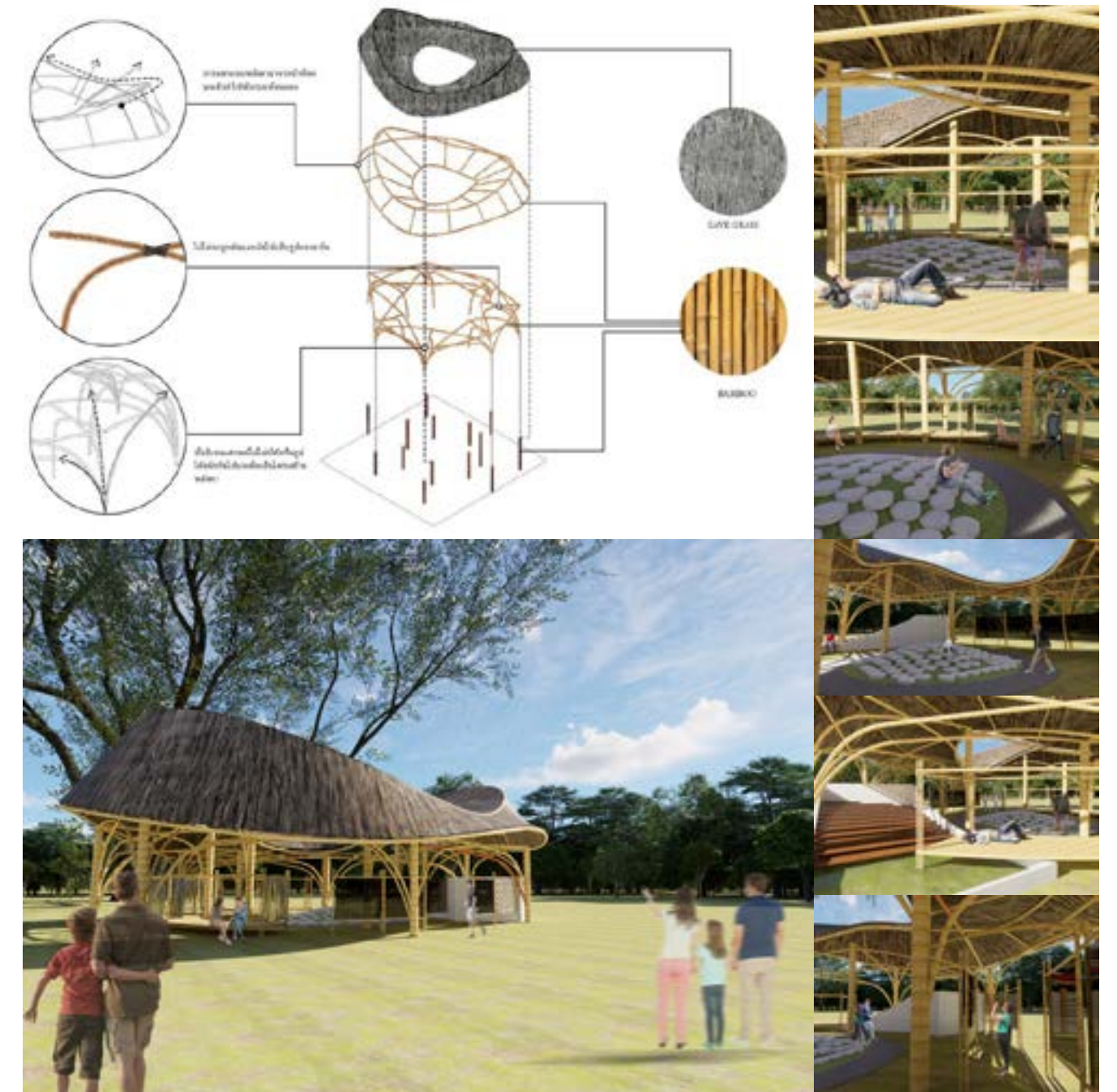


พื้นที่เวียงเจ็ดลินเลือนหายไปจากการรับรู้ของผู้คน นับตั้งแต่การกอบกู้เอกราชอาณาจักรล้านนาของพญากาวิละ ทว่าในพื้นที่เวียงโบราณยังคงหลงเหลือทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญยิ่งด้านประวัติศาสตร์และสะท้อนถึงมรดกภูมิปัญญาของชาวล้านนา ไม่ว่าจะเป็นตาน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซากกำแพงเมือง หรือคูน้ำคันดิน ซึ่ง ณ ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของสำนักงานปศุสัตว์เขต 5 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา สวนรุกชาติ และเชื่อมโยงโดยตรงกับพื้นที่บางส่วนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่



ด้วยเหตุนี้ บนความมุ่งมั่นพลิกฟื้นทุนทางวัฒนธรรม จึงนำมาซึ่งกิจกรรมการออกแบบ 'ศาลาตาน้ำ' ที่ทางโครงการหมายใจให้เป็นหนึ่งในแนวทางคืนคุณค่าตาน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งเวียงเจ็ดลิน โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เข้ามาเรียนรู้พื้นที่เวียงเจ็ดลินจากการถ่ายทอดเรื่องราวของผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงแนวคิดการออกแบบสถาปัตยกรรมในอดีตของเมืองเชียงใหม่แต่ละยุค ก่อนจัดกิจกรรมการประกวดแบบศาลาตาน้ำเวียงเจ็ดลิน ภายใต้โจทย์แสดงการมีอยู่ของทุนทางวัฒนธรรมอันเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ พร้อมตอบสนองต่อบริบททางนิเวศธรรมชาติในพื้นที่

หลังเสร็จสิ้นกิจกรรมเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมส่วนมากต่างอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงของศาลาตาน้ำ โดยเน้นการปรับปรุงพัฒนาภูมิทัศน์ให้สวยงามน่าใช้ และสร้างภาพจำให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น อีกทั้งอยากให้เปิดพื้นที่เป็นสาธารณะเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และพักผ่อนแก่ประชาชนทั่วไป ขณะเดียวกัน หลายหน่วยงานในพื้นที่ก็พร้อมใจให้ความร่วมมือในการสร้างและบูรณาการการทำงาน เพื่อสร้างการรับรู้ที่ยั่งยืนแก่ตาน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งเวียงเจ็ดลินในก้าวต่อไป



อ้างอิงจาก : งานวิจัย 'ลำเหมืองที่หายไป... ว่าด้วยการพลิกฟื้นและจัดการทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากสายน้ำ'

“สำรวจ 3 วิถีล้านนา จากคุณค่าของสายน้ำ ในกระแสดารแห่งการเปลี่ยนแปลง”

งานวิจัย ‘ลำเหมืองที่หายไป... ว่าด้วยการพลิกฟื้น และจัดการทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากสายน้ำ’

กำเนิดจากลำธารสายเล็ก ๆ ในดอยถั่ว อำเภอดอยเต่า ทอดยาวลงมาสู่เขตรอบลุ่มแม่น้ำกว๊านใหญ่ในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ‘แม่น้ำปิง’ คือแม่น้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตชาวเชียงใหม่มาเนิ่นนาน ดังปรากฏในชื่อเรียกขานเก่าก่อนของเมืองว่า ‘เวียงพิงค์’ อันหมายถึง นครที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิง

สายน้ำแห่งชีวิตสายนี้ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่กว่า 12,566,910 ไร่ พาดผ่านผืนป่า ท้องทุ่ง เลาะเรียบชุมชนให้ผู้คนได้ใช้เดินทางไปมาหาสู่ หาอยู่หากิน และติดต่อค้าขาย ไม่เพียงเท่านั้นความผูกพันแนบแน่นกับสายน้ำ ยังได้หล่อหลอมความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมมากมาย

ร่วมพยอมฉบับนี้ ชวนทุกท่านมาสำรวจ 3 วิถีล้านนาที่จุดประกายขึ้นจากสายน้ำ ย้อนรอยประวัติศาสตร์และคุณค่าบนกระแสดารเปลี่ยนผ่านกับการสืบสานรักษาให้อยู่คู่ชาวเชียงใหม่มาจวบจนปัจจุบัน



ลำเหมืองพญาคำ

‘ลำเหมืองพญาคำ’ แหล่งบริหารจัดการน้ำที่เคยใหญ่ที่สุดแห่งลุ่มน้ำปิงตอนบน

หาใช่เพียงความได้เปรียบทางชัยภูมิของเมืองเชียงใหม่ที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบเชิงดอยสุเทพ หากต้นทุนทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ยังมาจากภูมิปัญญาการจัดการน้ำที่ชาญฉลาด อย่าง ‘ระบบเหมืองฝาย’ ซึ่งนิยมใช้กันแพร่หลายทั่วภูมิภาควัฒนธรรมล้านนา เพื่อกั้นลำน้ำ กักเก็บ แบ่งปัน พร้อมจัดสรรทรัพยากรน้ำให้มีปริมาณเพียงพอสำหรับเพาะปลูกพืชผลตลอดปี

และถ้าเอ่ยถึง ระบบการจัดการน้ำแบบล้านนาที่มีความโดดเด่น ‘ลำเหมืองพญาคำ’ คงจัดอยู่ในลำดับต้น ๆ เพราะถือเป็นแหล่งน้ำที่มีระบบเหมืองฝายใหญ่ที่สุดในลุ่มน้ำปิงตอนบน ทำหน้าที่แบ่งสันปันส่วนน้ำครอบคลุมพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ทางการเกษตรมากกว่า 32,000 ไร่ โดยลำเหมืองแห่งนี้มีฝายขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พหลเทพยภักดี เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 วัสดุหลักเป็นลำไม้ไผ่ประกอบกับหิน ดินเหนียว และฟางข้าว ตรีงเป็นแนวยาวขวางลำน้ำปิง เพื่อกั้นน้ำเข้าสู่ปากเหมือง ก่อนส่งผ่านไปยังลำเหมืองหลวง

ส่วนการควบคุมการใช้น้ำนั้นจะใช้ ‘ระบบ แก่ฝาย’ โดยมี ‘แก่ฝาย’ เป็นผู้จัดสรรปันน้ำอย่างเป็นธรรม และ ‘ลุ่มน้ำ’ เป็นตัวแทนคอยประสานข้อมูลจากแก่ฝายไปยังลูกฝายในหมู่บ้าน ซึ่งทุกคนต่างมีความเชื่อในเรื่อง ‘ผีฝาย’ ว่าเป็นผู้คอยปกป้องรักษาสายน้ำให้ชาวบ้านมีกินมีใช้ตลอดปี

ไม่ไกลจากปากเหมืองพญาคำมีประตูน้ำบานเลื่อน (Sluice Gate) ระบุข้อความ ‘ประตูน้ำท่าศาลา 2468’ สิ่งนี้เองที่บ่งบอกว่า ระบบชลประทานสมัยใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับลำเหมืองพญาคำเมื่อเกือบร้อยปีที่ผ่านมา ขณะในปี พ.ศ.2530 ก็ได้มีการพัฒนาฝายให้แข็งแรงยิ่งขึ้นด้วยการเสริมหินและปูนซีเมนต์

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อปรกกับบทบาทหน้าที่ควบคุมการใช้น้ำที่ย้ายมาอยู่ภายใต้สำนักชลประทานที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่ ส่งผลให้ความหมายและความสำคัญของลำเหมืองพญาคำค่อย ๆ เลือนหายไปจากผู้คน



อย่างไรก็ตาม ยังมีคนอีกหลายกลุ่มที่ยังคงผูกพันกับลำเหมืองพญาคำ ทุกปีในวันแรม 9 ค่ำ เดือน 9 เหนือ (มิถุนายน-กรกฎาคม) จึงมีการรวมตัวกันจัดงานเลี้ยงผีฝาย เพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณเหมืองฝายสืบมาตั้งแต่อดีต รวมถึงการเชื่อมโยงหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มาร่วมมือกันหาแนวทางจัดการน้ำและพัฒนาพื้นที่ฝายพญาคำ ภายใต้ ‘เครือข่ายการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่ลุ่มน้ำฝายพญาคำ (คคค.)’ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า คุณค่าของลำเหมืองและฝายพญาคำสมควรแก่การดูแลรักษาและส่งต่อภูมิปัญญาสู่การเรียนรู้ให้กับคนรุ่นต่อไป



ล่องสะเปา

‘ล่องสะเปา’ วิถีบูชาพระแม่คงคาตามธรรมเนียมล้านนา

ผูกพันและสำนึกในบุญคุณสายน้ำปิงของชาวล้านนา ยังก่อให้เกิดประเพณีการบูชาแม่น้ำ ‘ประเพณียี่เป็ง’ หรือ ลอยกระทงแบบล้านนา

โดยในอดีตกระทงของชาวล้านนานั้นไม่ได้ทำจากหยวกกล้วยเช่นที่หลายคนคุ้นเคยกันในยุคนี้ แต่จะนิยมทำเป็น ‘สะเปา’ รูปร่างหน้าตาคล้ายเรือลำใหญ่วางบนแพไม้ไผ่ พร้อมด้วยสะตวงกับเครื่องอุปโภคและบริโภคต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดจะถูกหามไปลอยในแม่น้ำปิงช่วงหัวค่ำของวันยี่เป็งเพื่อขอขมาแม่น้ำปิง อีกทั้งยังเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ปลอญเคราะห์ลอยนาม รวมถึงบริจาคเป็นทานให้กับผู้ยากไร้ที่จะรอดักสะเปาอยู่กลางแม่น้ำ เพื่อรับเอาข้าวของที่มีประโยชน์มาใช้อุปโภคและบริโภค

มีการสันนิษฐานกันว่า การล่องสะเปาเป็นประเพณีดั้งเดิมของกลุ่มคนมอญที่อาศัยอยู่ในเมืองหริภุญไชย เมื่อประมาณ พ.ศ.1490 หากบางตำนานก็เล่าว่า น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากประเพณีจุดประทีปที่ปาวลี ของอินเดีย ส่วนการลอยกระทงนั้นเป็นรูปแบบที่รับมาจากภาคกลาง ราวปี พ.ศ.2460-2470 โดยเจ้าดารารัศมี พระราชชายา เป็นผู้ริเริ่มการลอยกระทงที่เชียงใหม่เป็นคนแรก

ความนิยมของประเพณีลอยกระทงเติบโตมาเรื่อยๆ ในช่วงปี พ.ศ.2490 จากการสนับสนุนให้เป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ควบคู่ไปปรับเปลี่ยนและพัฒนาารูปแบบกระทง จนกลายเป็นกระทงหยวกกล้วย ตามสมัยนิยมที่เราคุ้นตา ถึงกระนั้นก็ยังมียุคกลุ่มคนเล็ก ๆ ที่มองเห็นคุณค่าของประเพณีการล่องสะเปาและมุ่งมั่นสืบสาน ผ่านการถ่ายทอดเรื่องราวและจัดกิจกรรมขบวนแห่สะเปาในประเพณีี่เป็ง เช่นที่ชุมชนวัดสันทรายต้นกอก ตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นำโดยศูนย์การเรียนรู้สลีปังจัยแก้วกว้าง ซึ่งเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักในอนุรักษ์ พร้อมเปิดพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้แก่เยาวชน ชาวชุมชน และคนทั่วไป เพื่อต่อลมหายใจของประเพณีท้องถิ่นอันงดงามให้อยู่คู่สายน้ำปิงอย่างยั่งยืน



เครื่องเขิน และน้ำหนั่ง

‘เครื่องเขิน’ และ ‘น้ำหนั่ง’ ภูมิปัญญาเคียงสายธารของชาวไทเขิน

จากแม่น้ำปิงแตกแขนงแยกสาขาเป็นสายน้ำน้อยใหญ่ทอดตัวไหลผ่านหลายท้องถิ่น พลันบ่มเพาะวิถีชุมชนริมน้ำที่มีเอกลักษณ์ หนึ่งในนั้นคือ ‘ชุมชนนันทาราม’ ชุมชนของชาวไทเขินที่ถูกเกณฑ์ไพร่พลจากเมืองเชียงตุงมาร่วมฟื้นฟูเมืองในยุค ‘เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง’ พร้อมตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำละแวกวัดนันทาราม ริมน้ำลำคูไหลทางทิศใต้ของคูเมือง



สายน้ำนี้เองที่เอื้อให้เกิดการสืบสานงานศิลปหัตถกรรมชั้นสูงที่ชาวไทเขินนำติดตัวมาจากเชียงตุง อย่าง ‘เครื่องเขิน’ เนื่องจากในกระบวนการทำเครื่องเขินแต่ละรอบจะต้องรอให้ยางรักแห้งสนิทเสียก่อนจึงจะสามารถทาสีได้ จนกว่าเครื่องเขินจะมีสีดำขลับมันวาว ซึ่งทำเลของชุมชนริมน้ำกลายเป็นข้อได้เปรียบและปัจจัยสำคัญยิ่ง เพราะการแห้งตัวของยางรักนั้นมีความสัมพันธ์กับความชื้นของพื้นที่ กล่าวคือสภาพแวดล้อมยิ่งชื้น ยิ่งแห้งไว ทำให้การทำงานราบรื่น ชิ้นงานจึงออกมาสวยงามสมบูรณ์แบบ



นอกจากนี้ สายน้ำอันอุดมยังส่งผลให้ชาวล้านนาในพื้นที่บริเวณนอกกำแพงดินนิยมทำการเกษตรและเลี้ยงควายไว้ใช้งาน รวมถึงบริโภค หนังควายจึงเป็นอีกวัตถุดิบที่ชาวไทเขินมักนำมาแปรรูปเป็น ‘น้ำหนั่ง’ มองเผิน ๆ ลักษณะคล้ายกับข้าวเกรียบว่าว หากมีรสชาติและกลิ่นหอมเฉพาะตัว เป็นภูมิปัญญาอาหารดั้งเดิมคู่ครัวไทเขิน ซึ่งจัดว่าค่อนข้างหาทานยาก หากก็น่ายินดีที่ทุกวันนี้ภูมิปัญญาการทำเครื่องเขินและน้ำหนั่งของชุมชนนันทารามยังคงมีผู้สืบสานและสนใจศึกษา นี่คือการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ผู้รักในศิลปวัฒนธรรมล้านนาควรค่าแก่การชื่นชมและลิ้มรสคู่ครั้ง

อ้างอิงจาก : งานวิจัย ‘ลำเหมืองที่หายไป... ว่าด้วยการพลิกฟื้นและจัดการทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากสายน้ำ’



สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
และสร้างสรรค์

CENTER FOR THE PROMOTION OF
ART CULTURE AND CREATIVE LANNA